

CIJENA NOVOG PORETKA

Plevnik, Jasna. 2009. *Cijena novog poretka*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga, 209 stranica.

U knjizi *Cijena novog poretka* Jasna Plevnik analizira različite aspekte globalnog poretka u svijetu, s posebnim naglaskom na shvaćanje nacionalnih interesa hrvatskih političkih elita u novim konceptima integracije. Pojam *integriranja* u tom kontekstu predstavlja novi organizirajući koncept svjetskog globalnog poretka. U knjizi se na poseban način naglašava hegemonijska moć Amerike i globalna financijska kriza u posthladnoratovskom razdoblju. Knjiga je strukturirana u pet poglavlja koja u svom sadržajnom dijelu ne prikazuju indeks stupnja globaliziranosti, odnosno stupanj povezanosti Hrvatske s globalizirajućim procesima, nego opisuje kakvu je političku i intelektualnu pažnju pojam *integracije* dobio nakon stjecanja hrvatske državne samostalnosti. Ta se *integracija* u knjizi promatra kroz eurointegracijske procese i procese regionalne suradnje na jugoistoku Europe. U tom kontekstu autorica daje analizu hrvatskog patriotizma i sposobnosti hrvatskih političkih elita da početkom 1990-ih zaštite nacionalne interese na svjetskoj, europskoj i balkanskoj razini. Tu uočava problem definicije hrvatskog patriotizma koji se definira tradicionalno, i to prije svega u odnosu na neprijatelje iz Domovinskog rata. Međutim, ono što podrazumijeva zaštitu ekonomskih nacionalnih interesa, kao dio sadržaja hrvatskog patriotizma, izostalo je kod političkih upravljačkih elita, što autorica u 3. i 4. poglavlju posebno analizira.

U prvom dijelu knjige pod naslovom „Teorijska smrt i empirijski život globalizacije“ autorica opisuje tendencije svjetskog sustava koje vode odbacivanju ekonomske

međuovisnosti. Koncept organiziranja svijeta u pravcu potpune ekonomske međuovisnosti država autorica u ovom poglavlju prikazuje kroz suočavanje s izazovima koji se mogu podijeliti na geopolitičke, koje je osobito poticao unipolarizam američke vanjske politike u vrijeme administracije Georga W. Busha, na izazove terorizma i na izazove nove globalne ekonomije. Osim što se u ovom poglavlju prati analiza ekonomske međuovisnosti, daje se poseban naglasak na američku okupaciju Iraka kao odraz Bushove unilateralne vanjske politike. Ona je izazvala brojne sukobe u međunarodnim organizacijama, trgovinskim blokovima i NATO-u. Uvidom u elemente američke vanjske politike koju je autorica prikazala kao izraz američkog unilateralizma u svjetskom sustavu, autorica zaključuje kako je ipak najvažnije obilježje međunarodnih odnosa to što nijedna država ni skupina država nije u stanju suprotstaviti se politici SAD-a u međunarodnim odnosima.

U drugom dijelu knjige pod naslovom „Zapadni Balkan i moć ideje integriranja“ autorica problematizira ideju regionalne suradnje na zapadnom Balkanu, ističući kako je Hrvatska svoj nebalkanski identitet i pripadnost srednjoeuropskom i sredozemnom krugu dokazivala od početka osamostaljenja. Hrvatska je od 1991. do 2000. bila u većim ili manjim krizama regionalnog ili geografskog identiteta. To je posljedica ekstremnih pritisaka na procese nastajanja hrvatske države s područja koje se naziva Balkan, zapadni Balkan ili jugoistočna Europa. Cilj hrvatskog antibalkanizma bio je spriječiti mogućnost ulaska Hrvatske u neku

novu političku zajednicu država jugoistočne Europe. U vezi s time, uz političku, autorica analizira i daje naglasak na puno veće opasnosti postjugoslavenskog razdoblja za Hrvatsku od regionalnog povezivanja sa zapadnim Balkanom. To su, prije svega, opasnosti novih ekonomskih osvajanja koje su vodile i vode austrijske, njemačke, talijanske i slovenske tvrtke, kao i nekritičke provedbe ekonomskih politika međunarodnih financijskih institucija. Kao potvrdu tome autorica navodi prodaju hrvatskih banaka, telekomunikacijskog, farmaceutskog, turističkog i energetskog sektora, što se pokazalo za hrvatski suverenitet opasnijim od ekonomskog povezivanja s Balkanom.

U trećem dijelu knjige pod naslovom „Globalizirana Hrvatska“ autorica analizira posljedice hrvatske uključenosti u svijet ekonomske međuovisnosti. S namjerom da pokuša definirati što je zapravo hrvatski nacionalni interes, autorica otkriva kako ga je nemoguće jednoznačno odrediti zato što objedinjuje više interesa – od sigurnosnih i ekonomsko-razvojnih do ekoloških. Pri tome, njegovo jasno definiranje otežava i činjenica što postoji velika razlika u određivanju biti nacionalnog interesa između političke elite i građana. Ostvarivanje nacionalnog interesa od početka 1990-ih bilo je definirano kroz ciljeve stvaranja tržišnog gospodarstva integriranog u globalno tržište, članstvo u Europskoj uniji i NATO-u. Autorica navodi kako je hrvatski način globaliziranja bio naivan i vrlo sličan ostalim državama u razvoju ili tranziciji. Premda je prilagođavanje novim globalnim uvjetima teklo disciplinirano, u tekstu se naglašava kako ipak nije postojala sustavna i preventivna politika zaštite nacionalnih interesa, koja je stoljećima postojala u visokorazvijenim državama, bez obzira na globalne centre moći. Premda se Hrvatska uključila u procese liberalizacije tržišta, autorica zaključuje da ipak treba priznati kako je hrvatska elita slabo poznavala kapitalizam. U tom kontekstu istaknuto je kako se Hrvatska

u liberalizaciju i deregulaciju uključila tako što je ideologiju slobodne trgovine shvatila kao „skidanje do kraja“, što je pristup koji se pokazao kao modernija verzija „hrvatskih guski u magli“.

U četvrtom dijelu pod naslovom „Privatizacija nacionalnog interesa“ autorica analizira na koji je način politička elita izopačila hrvatski kapitalizam i privatizirala čak i nacionalne interese. Uzimajući u obzir da su hrvatski lideri od nastanka samostalne države imali problema s oblikovanjem nacionalne vizije razvoja, razumljivo je da su problemi nastajali i s uspostavljanjem principa prilagođavanja tuđim vizijama i razvojnim strategijama, a koji bi trebali promicati interese građana. U tom kontekstu autorica postavlja pitanje zašto hrvatska politička elita nije uspjela razviti zemlju. Zbog slabe sposobnosti upravljanja državom ili zato što je državu razvijala prema modelu svoje skrivene, privatne vizije kapitalizma? (str. 159) Odgovor na ta pitanja autorica pronalazi u modelu hrvatskog kapitalizma koji je oblikovan, prije svega, na naglašenom ekonomskom nepatriotizmu političke elite. U tom smislu autorica zaključuje da je politička elita u hrvatski model kapitalizma ugradila „sistemska grešku“ u obliku osobnih interesa političkih elita koji dolaze ispred interesa države.

U petom poglavlju pod naslovom „Alternativa“ autorica prikazuje međunarodne subjekte kao što su WTO, MMF, EU, kao i globalno tržište, koji širenjem svojih pravila i standarda organiziraju društva i ekonomije drugih država, pa tako i Hrvatske. Poseban osvrt daje na analizu uspješnih država. U tom kontekstu ističe kako iza upravljanja takvih država ne postoje neke supertajne strategije ili teorije zavjere, već samo borba za nacionalne interese. Autorica navodi primjer globalne sile Amerike, koja čak i vojskom štiti interese svoje industrije, a francuskog predsjednika Chiraca navodi kao primjer predsjednika kome nikakva ideologija ekonomske globalizacije niti inte-

resi Europske unije nisu prepreka da se bori za interese francuske države koja uokviruje interese francuskih građana i interese njezinih kompanija. Stoga, kada je riječ o Hrvatskoj i eurointegracijskim procesima, autorica ističe kako proces eurounizacije hrvatskoga društva nije izazov njezinoj teritorijalnosti, ali je izazov njezinom ekonomskom suverenitetu i nacionalnim interesima jer Europska unija ne funkcionira na načelu zaštite nacionalnih interesa hrvatske države (str. 173).

Konačno, autorica ističe kako su za uvođenje promjena i ispravljanje pogrešaka u upravljanju hrvatskom državom potrebne nove političke elite čije bi se ideje razvoja države mogle temeljiti na odbacivanju postavki da je privatni interes važniji od nacionalnog. Jedino na temelju takvog pristupa moguće je provesti unutarnje reforme i promijeniti

hrvatski kapitalizam koji izgleda nakaradno (str. 199). Ideja poboljšanja organizirajućih načela svijeta zasigurno će imati važno mjesto u drugom desetljeću ovog stoljeća u teoriji i praksi međunarodnih odnosa. Pitanje je hoće li Hrvatska iskoristiti krizu globalnog kapitalizma za odbacivanje politika koje su se temeljile na kategoričkim tvrdnjama „globalizacija nema alternativu“, „EU nema alternativu“, „privatizacija je nužnost“, ili će se okrenuti novom putu odbacivanja politike ekonomske polarizacije i provođenja unutarnjih reformi države. Knjiga Jasne Plevnik *Cijena novog poretka* vrlo je korisna referentna publikacija za istraživače globalnog socioekonomskog razvoja, ali i one koji proučavaju politike razvoja hrvatskoga društva.

dr. sc. Andreja Sršen

FUNDAMENTALNA OSNOVA ZA PROUČAVANJE RAZLIČITIH ASPEKATA DOMOVINSKOG RATA

Rakić, Rajko i Branko Dubravica. 2009. *Kratak pregled vojnih djelovanja u Domovinskom ratu 1991.–1995.* Zagreb: Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Oružane snage Republike Hrvatske, Hrvatsko vojno učilište Petar Zrinski, 312 stranica.

Knjiga Rajka Rakića, umirovljenog general-bojnika Hrvatske vojske, i Branka Dubravice, izvanrednog profesora Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, donosi pregled vojnih djelovanja u Domovinskom ratu. Prema autorima, glavni cilj knjige bio je „da se događaji iz Domovinskog rata učine neposrednijim, određenijim ali i sugestivnijim“, pa je „za ovu knjigu bio važan redoslijed zbivanja, kako onih koji su prethodili ratnim djelovanjima, tako i onih koji su sačinjavali ta djelovanja, ne gubeći iz vida o čemu je bitno pisati i što treba reći“ (str. 13). Knjiga je podijeljena u tri poglavlja: „Uzroci, povod i početak rata“, „Bojišta Republike Hrvatske u Domovinskom ratu 1991. godine“ i „Oslobodilačke operacije Hrvatske vojske 1992.–1995.“.

U poglavlju „Uzroci, povod i početak rata“ autori kronološki razlikuju tri faze: srpsku oružanu pobunu bez hrvatskog oružanog odgovora, koja je trajala od 17. kolovoza 1990. do ožujka 1991., nakon toga počinju ograničeni oružani sukobi sa smrtnim posljedicama, koji su potrajali do kraja lipnja 1991., te početkom srpnja otpočinje treća faza, otvorena agresija i rat, nakon što je 25. lipnja 1991. Hrvatska donijela odluku o samostalnosti. Autori detaljno opisuju aktere u sukobu – političko i vojno vodstvo Jugoslavije, ulogu Slobodana Miloševića i Jugoslavenske narodne armije kao najodgovornijih aktera rata, te posebno ulogu pobunjenog dijela hrvatskih građana srpske

narodnosti i mjere koje su poduzimali protiv Hrvatske. Autori navode kako je to bilo vrijeme u kojem su zahtjevi za političkim promjenama u Jugoslaviji izazivali razne nesporazume, sukobe i izmišljene strahove, kada su razni politički pritisci olako pretvarani u vojne pritiske, kada su politički stavovi još lakše pretvarani u vojne planove, a vojni planovi postajali ratni i pretvarani u ratne operacije.

U poglavlju „Bojišta Republike Hrvatske u Domovinskom ratu 1991. godine“ autori navode kako je 1991. bila početna faza rata u kojoj je rasla Hrvatska vojska i u kojoj se ona uz borbu ustrojavala i uvježbavala. Sredinom 1991. započela su obrambena vojna djelovanja Zbora narodne garde i policije i u rekordnom su roku, do kraja te godine, ostvareni osnovni strateški nacionalni ciljevi. Posebna kvaliteta ovog poglavlja je to što je prvi put precizno izvršena klasifikacija bojišta i bojišnica koje su oblikovane krajem 1991. Bojišta su nastajala „nakon prve etape rata od srpnja do prosinca 1991. godine i na njima su uspostavljene linijske crte s ključnim dodirnim naseljima koje vode k općinskom središtu“ (str. 55). Autori su pokazali da je u Hrvatskoj bilo sedam bojišta čiji su nazivi izvedeni iz regionalnih pojmova: dva slavonska – Istočno-slavonsko i Zapadnoslavonsko bojište, tri u središnjoj Hrvatskoj – Banovinsko-pokupsko, Karlovačko-kordunsko i Ličko bojište, i dva dalmatinska – Bojište sjeverne i srednje Dalmacije

i Južnodalmatinsko bojište. Bojišta su podijelili na 32 bojišnice koje su nazvali najčešće prema glavnim komunikacijskim pravcima, npr. kninsko-sinjska, biogradsko-benkovačka, ili samo po naselju, gorju ili regiji oko kojih se vodila borba, npr. županijska, bilogorska, baranjska bojišnica. Prikazane su i uspješne obrambene akcije, npr., obrana većih gradova (Osijeka, Vinkovaca, Karlovca, Siska, Šibenika, Zadra i Dubrovnika), obrana i pad Vukovara i brojnih manjih gradova i sela, te konačno prve veće oslobodilačke akcije u zapadnoj Slavoniji, kada je oslobođeno okupirano područje Bilogore, Papuka i Ravne gore.

U poglavlju „Oslobodilačke operacije Hrvatske vojske 1992.–1995.” autori navode i opisuju neke važnije događaje koji su utjecali na tijek rata, npr. sarajevski Sporazum o bezuvjetnom prekidu vatre kojeg su potpisali Gojko Šušak, Andrija Rašeta i Cyrus Vance, zatim međunarodno priznanje Hrvatske, dolazak UNPROFOR-a i početak rata u Bosni i Hercegovini. U poglavlju su kronološki obrađene oslobodilačke akcije Hrvatske vojske, ali i Hrvatskog vijeća obrane koje su bile dogovorene s Armijom Bosne i Hercegovine. Kako navode autori, „oslobodilačke su operacije planirane prema uputama i zadaćama nadređenoga zapovjedništva s pravilno određenim ciljevima koje je bilo moguće u danoj situaciji ostvariti. U njima nikada nije postojao samo jedan cilj, najčešće je to bilo: osloboditi okupirano hrvatsko područje, dostići zadanu crtu i onemogućiti neprijateljske protunapade,

očuvati oslobođeni prostor“ (str. 177). Detaljno su opisane akcije oslobađanja Miljevačkog platoa i Dubrovačkog primorja 1992., zatim Maslenička operacija, Peruča i Medački džep 1993., te Bljesak i Oluja 1995. Od zajedničkih akcija s Hrvatskim vijećem obrane opisane su akcije Zima, Skok 1. i 2., Maestral, Ljeto 1995. i Južni potez. Prikaz svake vojne akcije popraćen je zemljovidima na kojima su ucrtani položaji sukobljenih strana i njihovo kretanje kroz bojišnice.

Na kraju knjige se govori o Daytonskom sporazumu kojim je okončan rat u Bosni i Hercegovini i Sporazumu o mirnoj reintegraciji Podunavlja u državno-pravni okvir Hrvatske. Knjiga *Kratak pregled vojnih djelovanja u Domovinskom ratu 1991.–1995.* predstavlja osnovu za proučavanje različitih aspekata Domovinskog rata, te je zbog toga treba pozdraviti i preporučiti za politološku analizu, ali i za šire proučavanje akcija i operacija u ratu. U knjizi se jasno može vidjeti kako je Hrvatska vojska tijekom Domovinskog rata rasla i osposobljavala se za velike zadaće. Knjiga je lako čitljiva i pristupačna i za širu publiku kojoj može poslužiti kao izvor informacija o Domovinskom ratu i suvremenoj hrvatskoj povijesti. U tome sigurno pomažu i brojni zemljovidi. Knjiga je ujedno i udžbenik za studente Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, kao i za polaznike Hrvatskog vojnog učilišta Petar Zrinski.

Velimir Veselinović

VJEČNI SJAJ NEPOBJEDIVE JEDINICE

Milković, Stjepan. 2013. *Alfe žive vječno! Prilozi za ratni put Specijalne jedinice policije „Alfa“ PU zagrebačke u Domovinskom ratu 1991.–1995.* Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata – Udruga veterana specijalne jedinice policije „Alfa“, 352 stranice.

Opseg knjige obuhvaća glavni tekst, 8 shema, 327 fotografija, faksimila dokumenata ili zemljovida te 155 bilješki u kojima su dana dopunska objašnjenja, usporedbe i podaci. Organizacijski, knjiga se sastoji od autorove zahvale, predgovora, sažetka, uvoda, središnjeg dijela rada koji je sastavljen od 117 međusobno povezanih, makar segmentiranih, potpoglavlja, zaključnog razmatranja, popisa literature, popisa oznaka i kratica, životopisa autora te kazala pojmova.

Iz navedene strukture zaista nije moguće na pravi način odgonetnuti sadržaj knjige. Naime, svojevrsni postmodernistički „ordo ad chaos“ pristup uspješno uklanja moguće primjedbe glede nepostojanja uobičajenog (po mnogima presudnog!) razdvajanja činjeničnog gradiva ozbiljne historiografsko-sigurnosne studije o jednoj od najznačajnijih jedinica specijalne policije u Hrvatskoj od onoga „ljudskog“, emotivnog dijela: osobnih sjećanja pripadnika i suradnika jedinice, sjećanja na poginule suborce, ratnih priča te prikaza raznih poratnih aktivnosti Udruge veterana Specijalne jedinice policije „Alfa“ i drugih priloga. Unatoč atipičnoj strukturi knjige, autor vješto i minuciozno kontekstualizira osnivanje i djelovanje specijalne jedinice Alfa prikazom političkih i društvenih zbivanja koja su prethodila proglašenju hrvatske neovisnosti i Domovinskom ratu (str. 33–41).¹ U tom

smislu autor navodi događaje koji se danas smatraju ključnim čimbenicima političke modernizacije SRH, a time, neizravno, i raspada SFRJ: propali pokušaj Slobodana Miloševića i srbijanskoga partijskog rukovodstva u nametanju opcije centralizirane i unitarne države na 14. izvanrednom kongresu SKJ, prvi slobodni višestranački izbori u Hrvatskoj u travnju i svibnju 1990.², održavanje konstituirajuće sjednice novog višestranačkog Sabora Socijalističke Republike Hrvatske 30. svibnja 1990., proglašenje Ustava 22. prosinca iste godine, referendum o statusu Republike Hrvatske 19. svibnja 1991.³ te, konačno, donošenje Odluke

kosrpskih ideja s kraja 1980-ih sa simboličnom potvrdom u objavljivanju nacrtu Memoranduma SANU-a u rujnu 1986., zbližavanja srbijanskog vodstva i JNA preustrojem JNA planom Jedinstvo iz 1988., te faktičnog ukidanja autonomije Vojvodine i Kosova proglašenjem novog Ustava SR Srbije 1990., između ostalih, nagovijestili su tektonske promjene u federaciji prožetoj različitim zahtjevima vodstava pojedinih republika i etničkih skupina, krizom ekonomskog modela samoupravnog socijalizma i političke legitimacije SKJ te mnogim drugim posljedicama nemogućnosti razrješavanja serioznih sukoba političkih interesa nakon smrti općeg kohezivnog elementa SFRJ – Josipa Broza Tita – 1980. godine (str. 33–34).

² Pobjedom HDZ-a na čelu s Franjom Tuđmanom, odgovor JNA uslijedio je u obliku oduzimanja naoružanja Teritorijalne obrane i stavljanjem istoga pod nadzor komandi, jedinica i ustanova JNA, a sve to uz prešutnu suglasnost tadašnjeg političkog rukovodstva SR Hrvatske.

³ Na temelju referenduma, Sabor Republike Hrvatske 25. lipnja iste godine donio je Ustavnu

¹ Paralelni procesi demokratizacije i marketizacije država realsocijalističkog lagersa, jačanja veli-

o odcjepljenju Republike Hrvatske od SFRJ i njezinom osamostaljenju 8. listopada 1991.

Unutar ovog političko-pravnog okvira, autor smješta događaje i procese koji su determinirali sigurnosne prijetnje novostvorenom političkom poretku i objašnjava formiranje Oružanih snaga RH (str. 43–44). Pobuna Srba u Hrvatskoj, tzv. „balvan revolucija“, započinje u lipnju 1990., potaknuta tezom o ugroženosti srpskog naroda u Hrvatskoj i posljedično tomu vlastitim tumačenjem prava na samoodređenje i odlukom o raspisivanju nelegalnog referenduma o „srpskoj autonomiji“ od strane srbijanskog vodstva koje je davalo prednost autonomiji manjinskog naroda, a ne republici u slučaju raspada SFRJ. U tom kontekstu autor apostrofira osnivanje Srpske autonomne oblasti Krajine 21. prosinca 1990., odluku vodstva SAO Krajine o prestanku mjerodavnosti MUP-a RH na području iste 4. siječnja 1991., naredbu Predsjedništva SFRJ o desetodnevnom roku za „razoružanje i raspuštanje“ svih paravojnih formacija 9. siječnja 1991., terorističke napade pobunjenih Srba (Pakrac, 2. ožujka 1991.; Plitvička jezera, 31. ožujka 1991.), Odluku o prisajedinjenju SAO Krajine Republici Srbiji vodstva pobunjenih Srba te izdavanje zapovjedi za mobilizaciju Teritorijalne obrane SAO Krajine. Nakon pokolja hrvatskih policajaca u Borovu Selu 2. svibnja 1991. i sjednice Predsjedništva SFRJ 8. i 9. svibnja 1991. dolazi do „raspoređivanja prosrpski orijentirane JNA u kriznim područjima Hrvatske“ (str. 36–37). Srpski i crnogorski predstavnici odbijaju potvrditi Stjepana Mesića za predsjednika Predsjedništva SFRJ 15. svibnja 1991., što je označilo blokadu rada navedenog tijela. Naoko neutralna uloga JNA postupno nestaje u okolnostima početka oružane agresije na Hrvatsku suradnjom s pobunjenim Srbima

odluku o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske, Ustavni zakon o izmjeni i dopuni Ustavnog zakona za provedbu Ustava Republike Hrvatske i Deklaraciju o proglašenju suverene i samostalne Republike Hrvatske.

u Hrvatskoj. Donošenjem Zakona o obrani 26. lipnja 1991. i osnivanjem Glavnog stožera Hrvatske vojske, stvaraju se preduvjeti ukupnog razvitka Oružanih snaga RH s ciljem gušenja pobune Srba u Hrvatskoj, osvajanja vojarni JNA radi zapljene prijeko potrebnog naoružanja za neizbježne predstojeće sukobe te potiskivanje snaga JNA s teritorija Hrvatske određenog granicama uspostavljenim Ustavom SFRJ iz 1974. Unatoč konstruktivnoj diplomatskoj namjeri „Carringtonova plana“ (listopad 1991.), prema kojem su bivše republike SFRJ trebale postati neovisnim i suverenim državama, odbacivanje istog od strane srbijanskog, a zatim i crnogorskog vodstva odredilo je krvavu putanju budućeg rata (str. 39).⁴ Autor više puta naglašava da su policijske postrojbe, silom prilika, postale okosnica vojne sile od početka pobune Srba u Hrvatskoj i da su se prve mogle ustrojiti kao snaga protiv očekivane ratne eskalacije. Uz zaštitu javnog reda i mira, suzbijanja kriminaliteta i ostalih dužnosti svojstvenih policijskim odredima, zadaća im je bila i sudjelovanje u borbenim djelovanjima protiv udruženih snaga JNA i SAO Krajine. Osnivanje posebne jedinice policije (PJP) 23. srpnja 1991., 15. studenog 1991. preimenovane u specijalne jedinice policije (SJP), bilo je od posebnog značaja za buduća djelovanja u smjeru suzbijanja svih prijetnji, unutarnjih i vanjskih, Republike Hrvatske.⁵ ATJ

⁴ Zbog opasnosti od široke digresije na temu stvaranja OS RH, a prateći autora, potrebno je spomenuti tek da su se ispočetka sastojale od policijskih postrojbi i postrojbi ZNG-a, tj. prve profesionalne, uniformirane i oružane formacije vojnog ustroja. Poslije, donošenjem Zakona o obrani, dolazi do podjele na HV i ZNG, a odlukom predsjednika RH od 8. listopada 1991. osniva se i Domobranstvo s ciljem ustrojstva teritorijalne obrane na području RH. U sklopu HV-a tako su se našli ZNG i Domobranstvo, a 1996. dolazi do ukidanja istih u svrhu podjele OS RH na Hrvatsku kopnenu vojsku, Hrvatsku ratnu mornaricu i Hrvatsko ratno zrakoplovstvo (str. 44).

⁵ Na početku prvog Tečaja za obuku policijskih službenika na Policijskoj akademiji u Zagrebu 5. kolovoza 1990. formirana je brigada policije,

Lučko preteča je specijalne jedinice policije „Alfa“ PU zagrebačke, i prema riječima ratnog zapovjednika „Alfi“ Vladimira Fabera, imaju poseban status. „Alfa je prvo slovo u grčkom alfabetu i brojana vrijednost je 1“, pa ih autor (str. 64) osim po izuzetnim sposobnostima, spominje i u kontekstu prvenstva u obrani Hrvatske jer je obuka često skraćivana, a tzv. „probni rad“ često se odnosio na izravno sudjelovanje u svim borbenim akcijama i operacijama do kraja rata. Živote je izgubilo ukupno osmero „Alfi“, a više od 100 ih je ranjeno (str. 89). Preustrojem Zapovjedništva Specijalne policije iz 2008. jedinica je integrirana u ATJ Lučko (str. 334).

Zavidna razina faktografije i opsežna dokumentacija čine ovu monografiju vrijednim doprinosom proučavanju vojno-redarstvenog djelovanja SJP „Alfa“, ali i ukupnom proučavanju tijeka Domovinskog rata i njegovih protagonista s obiju strana. Spomenuta povijesno-politička kontekstualizacija i detaljan pregled geneze, zapovjednih struktura i djelovanja OS RH i MUP-a, nesumnjivo su najvrjedniji dijelovi monografije. Iako je na početku ovoga prikaza ustvrđena poželjnost nekonvencionalnog pristupa,⁶ to se ne odnosi u potpunosti na sadržaj knjige. Hvalevrijedna želja autora da ne izostavi sve bitne aktere vezane uz „Alfe“ urodila je suprotnim efektom. Iako je forma studije inovativna, stručni dio nerijetko je „opterećen“ gotovo publicističkim izričajem i povremenim nedostatkom kritičke distance čiji se uzroci nalaze u (1) pripadnosti autora spomenutoj postrojbi, a time i dijeljenju osjećaja, vizija, ideja i životnih (ne) prilika sa suborcima i (2) redovitom korištenju formulacija općeg emotivnog (domoljubnog),

konstruiranog (verbaliziranog) naboja građana zemlje u stanju ratne ugroze. U pojedinim slučajevima stječe se dojam da se subjektivna sjećanja/viđenja pojedinih pripadnika postrojbe preslikavaju na stručni dio knjige, pa se tako umanjuje vrijednost analize određenih epizoda Domovinskog rata. Uzevši u obzir opći edukativni karakter ove monografije, nijedan čitatelj u konačnici ne bi trebao biti razočaran unatoč izloženim primjedbama. Štoviše, ovisno o čitateljevim sklonostima i stremljenjima bit će razumljiva različitost reakcija na predloženi sadržaj; dok znanstveni puristi mogu inzistirati na kritici „osobnog“, a laici negodovati zbog tehničke preciznosti pojedinih poglavlja, nitko od navedenih neće nakon pristojne količine „uživljanja“ u ratni put „Alfi“ ostati ravnodušan. Stoga knjiga ima, i u budućnosti će zasigurno imati, najvažnije zadaće svojstvene „križancu“ znanstveno-stručne i monografske publikacije ratne tematike: predstaviti genezu raspada Jugoslavije i Domovinskog rata, raščlaniti uzroke i motive oružane pobune Srba u Hrvatskoj i obilježja vojne agresije JNA na RH, prikazati ustroj oružanih snaga RH, faktografski rekonstruirati ratni put „Alfi“ te općenito obogatiti sjećanje na sve znane i neznane pojedince koji su sudjelovali u stvaranju neovisne i suverene Republike Hrvatske.

Josip Pandžić

a zatim su 7. rujna popunjene Antiteroristička jedinica Lučko, jedinice za posebnu namjenu MUP-a i ZNG-a te posebne jedinice policije pri policijskim upravama (str. 34–35).

⁶ Ozren Žunec, jedan od recenzenata, smatra da knjiga „slijedi noviju tendenciju u ratnoj historiografiji da se događaji prikazuju iz rakursa pojedinačnih sudionika događaja“.

OFICIR I ČASNIK

Žunec, Ozren, Nikola Petrović, Danijela Lucić i Srđan Golubović. 2013. *Oficir i časnik – Prelasci vojnih profesionalaca iz JNA u HV*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 387 stranica.

Knjiga *Oficir i časnik* sastoji se od predgovora (str. 9–12), 8 glava¹ podijeljenih na 29 poglavlja i 25 potpoglavlja, priloga², te Zaključka (str. 356–361), popisa literature (str. 381–382) i bilješki o autorima (str. 386–387), a istraživački i autorski tim vodi nas kroz iscrpan pregled teme koja je više od 20 godina čekala da joj društvene znanosti posvete pozornost koju zaslužuje, ako ne isključivo svojom masovnošću („iz JNA je na hrvatsku stranu prebjeglo više od 3000 vojnih profesionalaca“ (str. 10)), onda svakako ulogom koju su bivši oficiri igrali u stvaranju i organiziranju HV-a, njihovim motivima prelaska i odnosima s novostečenim suborcima.

Objedinjujući navedene elemente u istraživački koncept, knjiga pruža kvalitetan pregled fenomena koji korijene ima u najstarijoj povijesti ratovanja (kako je opisano u 1. poglavlju

I. glave – „Epidemiologija: najslavniji i manje slavni primjeri iz vojne povijesti“), a primjeri koji kreću od grčkih, rimsko-židovskih i vencijsko-đenovskih ratova, preko američkog građanskog rata i Napoleonove vojske pa sve do Drugog svjetskog rata i hladnog rata samo naglašavaju kontinuiranu prisutnost prebjega. Pristupajući vojnim prelascima iz sociološke perspektive, autori (u poglavlju „Prelasci u neprijateljske vojske kao društvena pojava“) naglašavaju kako je pri donošenju ove odluke identitet, promatran kao društveni konstrukt, od izrazite važnosti jer „prelazak neprijatelju predstavlja radikalni zahvat u interpretaciju vlastitog identiteta pojedinca i identiteta grupe iz koje se i u koju se prelazi, te je kao takav socijalno pitanje, bez obzira na to koliko je prebjega: veća grupa ili cijela armija“ (str. 23).

Pokušavajući zadržati nacionalni identitet, oficiri i podoficiri koji su iz JNA prebjegli u HV morali su dokazati lojalnosti novoj, slabo institucionaliziranoj vojnoj organizaciji, što je bilo otežano zbog promjene strane u sukobu, ali i zbog toga što su Hrvatska i njena vojska bile utemeljene na idealima liberalne demokracije i JNA su doživljavale kao „srbo-komunističku“ vojsku, pa su „vojna znanja kao jedino što su imali i mogli staviti u službu vojske u koju su prešli smatrana neprimjenjivima u HV upravo zato što su bila stečena u ne samo nacionalno nego i svjetonazorski neprijateljskoj JNA“ (str. 31).

¹ „Prelasci vojnih profesionalaca u neprijateljske vojske“ (str. 13–32), „Demografija i metodologija“ (str. 33–50), „Temeljna obilježja organizacije i modaliteti službovanja u JNA prije uvođenja višestranačja“ (str. 51–156), „Situacija u JNA koncem osamdesetih i početkom devedesetih godina“ (str. 157–192), „Prelazak iz JNA u HV – motivacije i okolnosti“ (str. 193–233), „Bivši oficiri JNA u HV – iskustva i odnosi“ (str. 234–294), „Gorki kraj ili novi početak: prestanak službe bivših oficira JNA u HV“ (str. 295–324) te „Percepcije doprinosa bivših oficira u JNA u Domovinskom ratu i izgradnji HV“ (str. 325–355).

² Kratice (str. 363–364), Usporedni pregled časničkih činova u JNA, OSRH i OS SAD (str. 365), Jedinice JNA i postrojbe OSRH – kopnena vojska (str. 366), Usporedni glosar nekih vojnih termina u JNA i OSRH (str. 367), Upitnik – demografija ispitanika projekta „Bivši časnici JNA u Domovinskom ratu“ (str. 368–378) i Pitanja za polustrukturirani intervju (str. 379–380).

U II. glavi („Demografija i metodologija“) dan je pregled populacije i istraživačkih metoda koje su primijenjene u istraživanju. Utvrđivanje populacije prebjega pokazalo se kao težak zadatak, prema podacima dobivenim u MORH-u iz JNA je u HV prebjeglo 3017 AVL³. Kako bi se odbacila pretpostavka da je nacionalna pripadnost bila dominantan motiv prelaska, autori naglašavaju kako 40 posto hrvatskih oficira nije napustilo JNA, njih 50 posto nije prešlo u HV, a 12 posto ukupnih prebjega nije bilo hrvatske nacionalnosti. Uzorak je odabran *snowball* metodom, a od početnih sedam ispitanika (utvrđenih na osnovi osobnih poznanstava) došlo se do 54 kandidata od kojih je na temelju osobnih preporuka i geografske disperziranosti obnašanja vojne službe odabrano 33⁴. Pritom se nastojalo izbjeći bivše časnike JNA koji su obnašali najviše vojne dužnosti jer su njihova iskustva opisana u drugim djelima, a i poznata su zbog njihovih medijskih istupa.

Zbog specifičnosti fenomena, autori u istraživanju kombiniraju kvalitativnu metodologiju, poput utemeljene teorije, polustrukturiranih intervjua i usmenih historija, i kvantitativnu metodologiju (upitnici su sastavljeni od 139 čestica podijeljenih u sedam cjelina)⁵. Cilj kombinirane metodologije bio je „steći podrobniji uvid u njihove (bivših oficira JNA, op. a.) osobne situacije kad su početkom rata razmišljali o prelasku na hrvatsku stranu, zatim kako su se prelasci odvijali te, naposljetku, kakva su bila njihova iskustva u Hrvatskoj vojsci u vrijeme Domovinskog rata“ (str. 45).

³ Aktivnih vojnih lica.

⁴ Zbog nemogućnosti sudjelovanja dvoje ispitanika, uzorak je na koncu sveden na 31.

⁵ Identitet, adrese za kontakt i opći podaci o ispitaniku, školovanje i obrazovanje u građanstvu, školovanje i obrazovanje u JNA, aktivna vojna služba (AVS) u JNA, život nakon okončanja AVS u JNA, djelatna vojna služba (DVS) u OSRH (ZNG, HV) te život nakon okončanja DVS u OSRH.

Treća glava, „Temeljna obilježja organizacije i modaliteti službovanja u JNA prije uvođenja višestranačja“ posvećena je detaljnoj analizi nastanka, strukture, ideologije i proračuna JNA, a podijeljena je na četiri poglavlja⁶. U prvom poglavlju, „Ideologijski supstrat“, citiranjem iskaza ispitanika autori daju ključne komponente jugoslavenske ideologije bazirane na centralizmu, koji se u toj multinacionalnoj federaciji očitavao kao „neka vrsta ravnoteže između unitarizma koji bi izbrisao razlike između naroda i posebnih nacionalizama koji su težili odvajanju i samostalnom životu“ (str. 57), i socijalizmu u kojem je JNA imala (uz policiju) ulogu „naoružanog ideološkog čuvara poretka“ (Hadžić, prema Žunec *et al.* 2013: 59), a čiji se utjecaj širio kanalima od samog političkog vrha pa sve do „neovisnih“ organizacija poput omladinske, studentske, sindikalne i sličnih, koji su regulirali modele ponašanja, pristupanja, pa i izlaska iz Partije. Negativne reperkusije navedenog modela upravljanja autori dočaravaju opisom ideologije u kojoj su pripadnici JNA „prisiljavani da sudjeluju u ritualiziranim političkim diskusijama i izjašnjavanjima, stalno pod kontrolom i prijetnjom sankcija za moguća ‘izlijetanja s linije’, (oficiri su) morali na neki način racionalizirati svoj položaj u sustavu te su kao strategiju preživljavanja usvajali konformističko ponašanje s raznim stupnjem uvjerenja u ideologijske sadržaje kojima su bili bombardirani“ (str. 76).

Dok se u 2. poglavlju, „Konceptija, doktrina i planovi uporabe“, općenatna obrana opisuje kao temeljni stup JNA, koji je njezinu vojnu silu (barem prema vanjskim neprijateljima) predstavljao kao maksimalno organiziranu, obučenu i dobro ustrojenu

⁶ „Ideologijski supstrat“, „Konceptija, doktrina i planovi uporabe“, „Sastav oficirskog kadra JNA“ i „Modaliteti službovanja oficira JNA“.

(iskaz ispitanika, str. 82), u 3. poglavlju, pod naslovom „Sastav oficirskog kadra“, predstavljaju se generalne demografske karakteristike, motivacije za izbor vojne profesije, socijalno podrijetlo AVL te njihov omjer u JNA baziran na nacionalnosti. Svaka od tih karakteristika prezentira se kroz empirijske podatke i putem osobnih iskustava ispitanika, njihovih mišljenja o utjecaju vlastite nacionalnosti na profesionalno napredovanje u vojsci, razine konformizma koja je radi toga bila potrebna, te razloga za stvaranje vojne karijere.

Četvrto poglavlje, „Modaliteti službovanja oficira u JNA“ predstavlja trendove pristupanja vojsci u kojoj se siromašnija, većinom seoska mladež, u potrazi za subvencioniranim visokim obrazovanjem i razmjerno lakim napredovanjem odlučuje za vojnu karijeru. Već spomenuti ideološki konformizam iskazuje svoju moć i u određivanju napredovanja u vojsci, kao što autori spominju, „rad, sprema i sposobnosti nisu bili jedini kriteriji napredovanja, nego je i politička podobnost utjecala na tijek karijere, a ulogu je igrao i subjektivni položaj i osobni odnos pojedinca u organizaciji“ (str. 138), pa se tako prikazuju i primjeri u kojima oficiri i druge AVL moraju molbom tražiti odobrenje za sklapanje braka (propis je bio na snazi od 1946. do 1965.), primjeri u kojima im se branilo studiranje na civilnim školama i fakultetima i odlazak u inozemstvo bez službenog dopusta, ili pak primjeri u kojima su morali nositi uniformu i u slobodno vrijeme i stanovati u vojarnama najmanje četiri godine. Autori zaključuju poglavlje predstavljanjem oficirske populacije kao socijalističke inačice srednjeg sloja, egzistencijalno osiguranog, a u većini slučajeva izrazito višeg socijalnog statusa u odnosu na njihove roditelje, pri čemu se sklonost prelasku u druge vojske objašnjava predodžbom ispitanika o nemogućnosti zapo-

šljavanja u civilnom sektoru i indiferentnošću prema (na koncu) propalnoj ideologiji.

Četvrta glava, „Situacija u JNA koncem osamdesetih i početkom devedesetih godina“, podijeljena u tri poglavlja⁷, govori o početku krize u bivšoj SFRJ, njezinom utjecaju na JNA te, konačno, situaciji koja je vladala u armiji nakon raspada Jugoslavije.

Dok početak krize, opisan u istoimenom poglavlju, autori nalaze u dva događaja (Titovoj smrti i intervenciji JNA na Kosovu te dodatnoj centralizaciji vojnih snaga zbog kosovskih negodovanja – što se potvrđuje iskazima ispitanika), srpski nacionalizam 1980-ih predstavlja nam JNA kao nespremnu, dezorijentiranu i nedoraslu zadaći nošenja s globalnim političkim promjenama zbog pada Berlinskog zida 1989. i slabljenja socijalizma. Dolazak Slobodana Miloševića na položaj predsjednika opisuje se kao ključni moment u jačanju srpskog nacionalizma gdje je Milošević, nakon što je svoju „nacionalističku poziciju kamuflirao zalaganjem za jedinstvenu Jugoslaviju i socijalizam, dakle za onu politiku koja je desetljećima bila temelj ideologije koja je njegovana u JNA“ (str. 168), lako pridobio JNA⁸ za radikalni srpski nacionalistički projekt.

Stanje u JNA u vrijeme raspada Jugoslavije ispitanici opisuju kao obojano raznim nacionalnim netrpeljivostima, nepovjerenjem i nelagodama: „Vojska se raspala unutar sebe. Upravo zbog različitog sastava. Naravno, potpomognuta politikom. U svakom slučaju je ona bila sasvim dovoljno trula da se sama raspadne“ (iskaz ispitanika, str. 179), dok su informacije o iseljavanju Srba i Hrvata iz vlastitih domova, kao i stalni boravak u vojar-

⁷ „Početak krize“, „Srpski nacionalizam osamdesetih i JNA“ te „JNA u raspadu Jugoslavije“.

⁸ Koja je tada, zbog utjecaja srpskih i drugih nacionalizama, već bila u stanju raspadanja i gubitka logističkih i operativnih sposobnosti.

nama, stvarali „psihozu opsadnog stanja“. U zaključku autori napominju kako je JNA bila nesposobna da se nosi s temeljnom funkcijom svog postojanja, umjesto da bude jamac mira i zaštite stanovništva ona je bila jedina vojska bivših socijalističkih sustava koja zbog svojih krivih predviđanja nije dopustila miran rasplet situacije, već je aktivno sudjelovala u unutrašnjoj agresiji.

Petu glavu, „Prelazak iz JNA u HV – motivacije i okolnosti“, autori dijele u pet poglavlja⁹ u kojima se prikazuje kompleksan splet motivacijskih faktora uključenih u donošenje odluke o prelasku, sa svim neizvjesnostima koje takva odluka donosi.

Prvo poglavlje pruža vremenski okvir prelaska, kojeg autori dijele na tri ključna trenutka: razdoblje *do 16. kolovoza 1990.* (3 ispitanika), odnosno do početka „balvan revolucije“ i prve organizirane agresije u Hrvatskoj, razdoblje *od 17. kolovoza 1990. do 25. lipnja 1991.* (11 ispitanika), odnosno do proglašenja neovisnosti Hrvatske i Slovenije, te razdoblje *od 26. lipnja 1991. do 2. siječnja 1992.* (16 ispitanika), od proglašenja neovisnosti, preko eskalacije ratnih sukoba pa sve do potpisivanja primirja između JNA i Hrvatske, u kojem se jasno prikazuje kako se većina prelazaka u HV dogodila u vrijeme izbijanja početnih nemira i otvorenog rata.

Drugo poglavlje predstavlja motivacijske sklopove prelaska, koje autori, analizom odgovora ispitanika, dijele na tri ključne dimenzije: *strukturni problemi JNA, stanje sukoba* te *ostali motivi*. Strukturne probleme JNA kao razlog prelaska navodi većina ispitanika (13), a vezani su uz probleme multinacionalnog sastava JNA i reperkusije koje društveno-politička kriza i nacionalizam imaju na strukturu

i profesionalizam armije. Stanje sukoba kao razlog navodi 12 ispitanika, pri čemu su navedeni razlozi pretežito osobne prirode, vezani za pojedine ključne događaje koji su stavove ispitanika dovodili u preveliku disonancu sa stavovima i akcijama JNA. Među ostalim motivima navode se zdravstveni problemi i obiteljske prilike, umirovljenje ili ostanak u JNA kako bi se prenosilo informacije HV-u (toj skupini pripada 5 ispitanika).

U 3. poglavlju autori iznose iskaze ispitanika o moralnim dilemama vezanim uz prisegu na vjernost JNA i SFRJ, grupirajući ih u odgovore: „prisegu je prekršila JNA“ (9 ispitanika) zbog čega vojnici sebe oslobađaju odgovornosti smatrajući da je JNA prestala postojati i da ih je izdala, „nisam razmišljao o prisezi“ (4 ispitanika) te „nema odgovora“ (17 ispitanika).

Četvrto poglavlje posvećeno je prelasku u HV, pri čemu autori grupiraju odgovore ispitanika u četiri skupine: *profesionalna opredijeljenost* (7 ispitanika) – ispitanici koji su smatrali da će zbog svojih specifičnih poslovnih vještina teško pronaći posao u civilnom sektoru; *nacionalna opredijeljenost* (11 ispitanika), usko povezana s profesionalnom opredijeljenošću, jer su ispitanici „prema vlastitom narodu osjećali obvezu da mu pomognu kao vojnici“ (str. 221); *životne prilike i građanska opredijeljenost* (2 ispitanika) – ovi ispitanici nisu bili hrvatski državljani, ali su zasnovali obitelj u Hrvatskoj i izgradili identitet koji je bio ključan motivacijski faktor prelaska; te *nejasni razlozi* (10 ispitanika) – ispitanici nisu željeli ili mogli navesti preciznu motivaciju za prelazak.

⁹ „Vrijeme donošenja odluke o prelasku“, „Motivacijski sklopovi prelaska“, „Moralne dileme oko prisege na vjernost JNA i SFRJ“, „Prelazak u HV“ i „Uspostava kontakta s hrvatskim vlastima“.

U 5. poglavlju predstavljeni su modaliteti uspostave kontakta s hrvatskim vlastima, a ispitanici se dijele na one *koji su sami inicirali kontakt s HV-om* (16 ispitanika) i na one *s kojima su kontakt uspostavile hrvatske vlasti i bivši oficiri JNA* koji su već prebjegli u HV (14 ispitanika). Dok je drugoj skupini uspostavljanje kontakta bilo znatno olakšano s obzirom na interes HV-a i bivših oficira JNA (iako ishodi nisu uvijek bili zadovoljavajući), prva skupina ukazuje na važnost društvenog kapitala: ispitanici koji su imali kvalitetne kontakte lako su dolazili do ključnih osoba, dok su oni sa slabijim društvenim kapitalom u nekim slučajevima dovođeni u situacije u kojima su morali prijetiti javnim prosvjedom kako bi ih HV primio u svoje redove.

Zaključujući petu glavu, autori navode kako je istraživanje motivacija prelaska, s obzirom na isprepletenost motiva, bilo izrazito zahtjevno,¹⁰ iako se može zaključiti kako je „u gotovo svih ispitanika prisutan moment nacionalne pripadnosti“ (str. 231) ili pripadnosti lokalnoj zajednici u kojoj su se socijalizirali, naglašavajući važnost društvenih elemenata i u motivaciji i u modalitetima prelaska.

Šesta glava, „Bivši oficiri JNA u HV – iskustva i odnosi“, podijeljena u četiri poglavlja¹¹, pruža nam pregled iskustava vojnih prebjega u novonastalim vojnim institucijama, nerijetko obilježenih propitivanjem lojalnosti koja prerasta u prikrivenu, pa i otvorenu netrpeljivost u napetim i nepovjerljivim odnosima unutar vojne organizacije.

Prvo poglavlje posvećeno je iskazima o konstantnom propitkivanju lojalnosti,

u kojima se može iščitati određena razina segregacije, nemogućnost profesionalnog napredovanja, pa i derogatorna oslovljavanja kao „bivših“ i „komunjara“. Ispitanici su se na različite načine nosili s otežanim odnosima, neki su izmišljali priče o vlastitim precima, drugi su računali na stručnost i znanje, dokazujući svoje sposobnosti i lojalnost na terenu. Naravno, mora se napomenuti kako je „kadar koji je služio u JNA prvenstveno od zapovjednog vrha novostvorene vojske nerijetko držan nepodobnim te je za integraciju u novo okruženje trebao zadovoljiti brojne i visoke kriterije koje su postavljali oni koji su sebe držali paradigrama ideološke čistoće i ispravnosti“ (str. 249). Razmatrajući odnose bivših oficira JNA i časnika zapadnih zemalja, pa i mobiliziranih civila u HV-u, kristalizira se bitno drugačija slika, u kojoj se, iako se prvima zamjeralo neznanje a drugima (s obzirom na njihov amaterizam) nije, prikazuju kao suborci sa zajedničkim ciljem.

Dok 2. poglavlje, predstavljajući posljedice prelaska na obitelji bivših oficira, nudi heterogenu sliku iskustava koja variraju od bezrezervnog podržavanja prebjega do (u nekoliko slučajeva) kraha u privatnom životu (razvoda), 3. poglavlje prezentira homogeniju sliku – gotovo svi ispitanici navode kako je znanje stečeno u JNA bilo sasvim primjenjivo u HV-u. Iako je znanje stečeno u JNA primjenjivo u većini vojski, nerijetki su oni koji zamjeraju slabu primjenjivost znanja, a neki se osjećaju i iskorištenima jer su nakon odrađene službe u „Domovinskom ratu bili ili odbačeni, ili tretirani kao oni u koje se ne može imati dovoljno povjerenja zbog njihove JNA prošlosti“ (str. 269).

¹⁰ Što se pokazuje nemogućnošću pojedinih ispitanika da navedu specifične razloge prelaska.

¹¹ „Iskustva bivših oficira JNA u novostvorenoj Hrvatskoj vojsci“, „Posljedice prelaska na obitelji bivših oficira JNA“, „Primjenjivost i primijenjenost znanja bivšeg kadra JNA u HV“ i „Problemi bivših oficira JNA u službovanju u novostvorenoj vojski“.

Zaključujući VI. glavu, autori navode probleme s kojima su se susretali bivši oficiri JNA na novim položajima. Osim atmosfere nepovjerenja, oficiri su se susretali i s (najčešće politički podobnim) nekompetentnim kadrovima i neadekvatnom vojnom opremom (koja je u bivšim službenicima JNA, upoznatim s neprijateljskim arsenalom, dodatno povećavala strah), ali i raznim degradacijama u činovima, kao i prijevremenim i iznenadnim umirovljenjem.

Sedma glava, „Gorki kraj ili novi početak: prestanak službe bivših oficira JNA u HV“, podijeljena je na sedam poglavlja¹² u kojima se opisuju razni načini umirovljivanja *bivših* i njihova aklimatizacija na novi život. Dok je manji broj ispitanika doživio prestanak djelatne vojne službe kao normalan događaj, skupivši dovoljno staža za starosnu ili invalidsku mirovinu, ili su sami procijenili da njihove ekspertize više nisu potrebne, većina ispitanika smatra kako su umirovljeni iznenada i prebrzo, zadržavajući stav da su još godinama mogli pridonositi vojnoj organizaciji. Iako iznenadna umirovljivanja nisu neuobičajena praksa, nerijetki ispitanici izražavaju revolt načinom na koji su umirovljeni (pismom ili brzojavom) u kojem je sustav „postupio bez takta i bez osjećaja za stanje u kojem se nalaze ljudi koji prolaze kroz traumatsko iskustvo okončanja radnog vijeka“ (str. 312), dodatno potenciranim specifičnostima vojne profesije, dok troje ispitanika tvrdi da je njihovo umirovljenje direktna posljedica sukoba u službi. Zaključujući VII. glavu, autori se kratko (ispitanici su nevoljk ogovorili o toj temi) osvrću na zadovoljstvo materijalnim uvjetima života

nakon umirovljenja i života u civilstvu. Kao što je već napomenuto, specifičnost vojne obuke, kao i dostizanje dobi u kojoj je teško promijeniti profesiju, utjecali su na teže uključivanje u civilni život. Međutim, u opisivanju civilnog života ispitanici daju izrazito heterogene odgovore.

Osma i posljednja glava, „Percepcije doprinosa bivših oficira JNA u Domovinskom ratu i izgradnji HV“, još jednom prikazuje heterogene stavove o ulozi *bivših*. Dok većina ispitanika smatra kako je njihov odlazak iz JNA bitno promijenio tijek rata jer su (posebice u usporedbi s časnicima koji su došli iz Legije stranaca) bili obrazovani na akademijama, analizom tiska autori ukazuju na podijeljena mišljenja o iskrenosti motivacije pri prelasku, koja se očituje i u iskazima pojedinih ispitanika.

Zaključujući izrazito opsežan i detaljan prikaz socioloških i socijalnih dimenzija prelaska oficira bivše JNA u HV, u kojem se uspješno kombiniraju kvalitativne i kvantitativne metode istraživanja, autori još jednom navode izrazitu isprepletenost motivacija koje su nerijetko i ideološke i pragmatične, pri čemu jedna strana ne umanjuje utjecaj druge već vodi do prikazivanja ispitanika kao otvorenih, slojevitih i introspektivnih osoba. Kompleksnost pojave i heterogenost doživljaja ispitanika može se jednostavno dočarati osvrtom autora na provedene intervjuje: „Jedina zajednička crta gotovo svim ispitanicima jest da su se u mladosti za vojnu službu odlučili zbog mogućnosti da nastave školovanje, što im zbog siromaštva u kojem su živjeli inače ne bi bio moguće. U svemu ostalome njihova su iskustva različita... Može se reći da skupi-

¹² „Redoviti kraj djelatne vojne službe“, „Prerani kraj“, „Iznenadnost prestanka vojne službe“, „Razočaranje okolnostima i načinom umirovljenja“, „Sukobi u službi i umirovljenje“, „Zadovoljstvo i nezadovoljstvo materijalnim uvjetima života nakon umirovljenja“ i „Novi život u civilstvu“.

nu naših ispitanika povezuje samo činjenica prijelaza iz JNA, a da je sve ostalo različito od slučaja do slučaja" (str. 360). Upravo ta raznolikost doživljaja ispitanika, jednom kodirana i strukturirana (gdje je to bilo moguće)

predstavlja knjigu koja je u svojem spajanju subjektivnog i objektivnog izvrstan primjer znanstvene obrade kompleksnog političkog, društvenog i vojno-sigurnosnog fenomena.

Luka Bulian